

زیبایی آفرینش

- درس اول: پیش از اینها
- حکایت: به خدا چه بگویم؟
- درس دوم: خوب جهان را ببین! صورتگر ماهر
- روان خوانی: جوانه و سنگ

ستایش و پیش از اینها

نام من **صلح‌الدین صدی شیرازی** است، در قرن هفتم هجری در شیراز زندگی کردم و در مدرسه نظامیه بغداد درس خواندم و برای دانش‌اندوزی، به سرزمین‌های عجم سفر کردم. نام دوازده‌گانه من «بوسان» و «طسنان» است. بوسان در قالب سنوی و در در باب با موضوع اضرائع، اجتماعی و عرفانی است.

نام من **فیصل‌بن پور** است. استاد دانشگاه و شاعر معاصر هستم و آثارم «در کوچه آفتاب، تنفس صبح، سُل چشمه سُل رود، به قول پرستو و آینه‌های ناله‌انی» است.

واژه‌نامه

[ستایش: به نام خدایه که جان آفرید]

نیکو: نیکو، زیبا، خوب

سردفتر: اول دفتر، سرآغاز

دیوان: مجموعه اشعار یک شاعر

طلعت: درخشندگی

زینت: آنچه با آن زیبایی را زیاد کنند،

آرایش، آنچه با آن آرایش کنند.

عنوان: نشان

آندر: در

دستگیر: یاریگر، مددکار

کریم: بخشنده، بزرگووار

خطابخش: بخشنده خطا و اشتباه

پوزش پذیر: پذیرنده پوزش

پرستار: فرمانبردار، مطیع

امر: فرمان، دستور، خواسته

بنی آدم: فرزندان آدم (ع)، انسان

مور: مخفف مورچه

بخت: بهره، قسمت، اقبال

خلیل: دوست خالص، لقب حضرت ابراهیم (ع)

نیل: نام رودی در کشور مصر

درگاه: پیشگاه، خدمت

لطف: مهربانی

متفق: هم فکر، هم داستان، هم رأی،

هم هم

الهیّت: خدایی

فرومانده: بازمانده، درمانده، ناتوان، عاجز

گنه: پایان و حقیقت چیزی، ذات

ماهیت: حقیقت، ذات، چیستی

بشر: انسان

ماورا: پشت سر، آن سوی، درپی، آنچه در

پشت چیزی باشد.

جلال: بزرگی، عظمت

بصر: بینایی، بینش، چشم

منتها (منتهی): به پایان رساننده، آخر

جمال: زیبایی، نیکویی

تأمل کردن: اندیشیدن، درنگ کردن

* صفا: پاکي، پاک دلی، پاکیزگی، خلوص	غرور: خودخواهی، تکبر	خلوت: دور از دیگران، تنهایی
تدریج: آهسته، کم کم	عاج: دندان فیل	* بوریا: حصیری که از نی می‌سازند.
* مُحال: ناشدنی، غیر ممکن	* طنین: آهنگ، انعکاس صدا	[حکایت: به خدا چه بگویم؟]
در پی: به دنبال	نعره: فریاد بلند	غلام: نوکر، خدمت کار
مصطفی: برگزیده، لقب حضرت محمد (ص)	* توفنده: پرخروش، خروشان، غوغاکننده	ارباب: رئیس، سرور، صاحب
[پیش از اینها]	* نیت: قصد، آهنگ، عزم	چرا: محل چریدن و علف خوردن چهارپایان
* خشت: آجر، آجر خام	دلگیر: ناراحت، غمگین	انبوه: پُر، بسیار، فراوان
برج: ساختمان بلند، قصر	ریا: دورویی، نفاق (بی‌ریا: بدون دورویی، صادق)	خداوند: صاحب

دانش ادبی

دیروز که از خواب برخاستم، ناگهان مادرم را در اتاقم دیدم که داشت کتاب‌هایم را مرتب می‌کرد. تا مرا دید گفت: «زود باش! خورشید خانم ساعت‌هاست که بیدار شده و منتظر توست.» تعجب کردم، چرا مادرم این‌گونه با من حرف می‌زند. وقتی حاج و واج بودن مرا مشاهده کرد، گفت: «بلند شو، خورشید طلوع کرده‌است.» حالا حرف‌هایم را فهمیدی؟ پس بچه‌ها! باید بدانیم زمانی که مقصود خود را دقیق و آشکار بیان کنیم، از «زبان» استفاده کرده‌ایم. مثل: بهار آمد؛ خورشید طلوع کرده است. وقتی که همان منظور را زیباتر بگوییم و در بیان خود از آرایه‌های ادبی برای توصیف و بیان احساسات درونی خود استفاده کنیم، از «ادبیات» بهره گرفته‌ایم.

مثال

بهار با قدم‌هایی از جنس گل و زیبایی، پا به طبیعت گذاشت. (در این جمله ادبی از آرایه شخصیت‌بخشی استفاده شده است.)

همان‌طور که می‌دانید، ما افکار خود را با کلمات و جمله‌ها بیان می‌کنیم. پس باید برای فهمیدن درست آثار و گفته‌ها، با دقت به روش انتخاب کلمه‌ها، مفهوم و محتوای آن نوشته، توجه کنیم.

● محتوا

● ساختار

پس همان‌طور که دانستید زبان دو بُعد دارد: ● ساختار ● محتوا

برای دانستن ساختار (شکل بیرونی) هر اثر باید به این پرسش‌ها پاسخ بدهیم:

۱ متن پیش روی ما، به نثر است یا به نظم؟

۲ شیوه‌های انتخابی نویسنده، ادبی است یا زبانی؟

۳ واژه‌های متن، ساده‌اند یا دشوار؟

مثال

«مثل قصر پادشاه قصه‌ها خشتی از الماس و خشتی از طلا»

این نوشته به نظم است.

شیوه بیان آن ادبی است. زیرا در آن آرایه تشبیه استفاده شده است.

واژه‌های آن ساده و قابل فهم‌اند.

«روزی غلامی گوسفندان اربابش را به چرا برد.»

این نوشته به نثر است.

شیوه بیان آن زبانی است.

واژه‌های آن ساده‌اند.

«جهان متفوق بر الهیتش فرومانده در کنه ماهیتش»

این نوشته به نظم است.

شیوه بیان آن ادبی است؛ زیرا از آرایه کنایه استفاده شده است.

واژه‌های آن مشکل و دیرباب‌اند.

تلمیح: وقتی نویسنده یا شاعری در نوشته یا شعر خود به داستان، اسطوره، آیات یا احادیث اشاره کند، از آرایه تلمیح استفاده کرده است. به مثال‌های زیر توجه کنید:

مثال

گلستان کند آتشی بر خلیل / گروهی بر آتش برد ز آب نیل ← تلمیح به داستان حضرت ابراهیم (ع) و حضرت موسی (ع)

عادت او نیست خشم و دشمنی / نام او نور و نشانش روشنی ← تلمیح به "آیه الله نور السماوات"

دوستی از من به من نزدیک تر / از رگ گردن به من نزدیک تر ← تلمیح به "نحن اقرب الیه من جبل الوریث"

ز نهار مگو سخن بجز راست / هر چند تورا در آن ضررهاست ← تلمیح به حدیث "النجاه فی الصدق"

ای هدهد صبا به سبا می فرستمت / بنگر که از کجا به کجا می فرستمت ← تلمیح به داستان حضرت سلیمان (ع) و بلقیس

که هدهد پیام آورشان بود.

و آن که حب الوطن نداشت به دل / مرده زان خوب تر به باور من ← تلمیح به حدیث "حب الوطن من الایمان"

دانش‌زبانی

در سال گذشته با فعل، مصدر، بن فعل و زمان فعل‌ها آشنا شدید. دانستید که فعل، مهم‌ترین بخش جمله است و مهم‌ترین بخش فعل، بن یا ریشه آن است. هر فعل دو بن دارد: **۱** بن ماضی **۱** بن مضارع
روش ساخت بن ماضی: برداشتن «ن» از مصدر. مثل:

گفتن ← گفت دویدن ← دوید

بوییدن ← بویید شنیدن ← شنید

روش ساختن بن مضارع: برداشتن «ب» یا «یب» از اول فعل امر. مثل:

گفتن ← بگو ← گو (بن مضارع) دویدن ← بدو ← دو (بن مضارع)
 بوییدن ← ببوی ← بوی (بن مضارع) شنیدن ← بشنو ← شنو (بن مضارع)
 آوردن ← بیاور ← آور آشامیدن ← بیاشام ← آشام

🌟 عزیزانم دقت کنید؛ هر فعلی که از بن ماضی درست شده باشد، زمانش هم ماضی است و فعلی که با بن مضارع ساخته شده باشد، زمانش هم مضارع خواهد بود.

مثال

دیدم: اگر از آن مصدر بسازیم، می شود ← «دیدن» و وقتی همان «ن» را کم کنیم، کلمه «دید» می ماند و ما در فعل مذکور زیر نیز، این کلمه را می بینیم. پس زمان فعل، ماضی است.

دیدم: بن ماضی ← دید

بن مضارع ← بین

مثال

می خوانم: اگر از آن مصدر بسازیم، می شود ← «خواندن» و وقتی «ن» را حذف کنیم، کلمه «خواند» می ماند ولی ما در فعل اصلی، این کلمه را نداریم. حال راه دیگر را امتحان می کنیم: فعل اصلی را امر می کنیم ← بخوان و وقتی «ب» را حذف می کنیم، کلمه «خوان» می ماند.
 و ما این کلمه را در فعل اصلی می بینیم، پس زمان فعل، مضارع است.

می خوانم: بن ماضی ← خواند

بن مضارع ← خوان

مثال

می گذریم: این فعل هم مانند مثال قبل اگر از آن مصدر بسازیم می شود ← «گذشتن» و ما این کلمه را در فعل مورد نظر نداریم ولی اگر آن را امر کنیم ← «بگذر» و حرف «ب» را برداریم کلمه باقی مانده «گذر» است که در فعل بالا آن را داریم، پس زمان فعل، مضارع است.

می گذریم: بن ماضی ← گذشت

بن مضارع ← گذر

کلمه سؤال

معنی واژگان

۱ جای خالی را با معنی درست واژه‌ها پر کنید.

- (الف) پرستار امرش همه چیز وکس / بنی آدم و مرغ و مور و مگس
انسان و پرنده و _____ و مگس، همه _____ فرمان و دستور اویند.
- (ب) بشر ماورای جلالش نیافت / بصر منتهای جمالش نیافت
هیچ انسانی _____ بزرگی او را پیدا نکرد و هیچ _____ انتهای زیبایی او را ندید.
- (ج) ای نام نکوی تو، سر دفتر دیوان‌ها / وی طلعت روی تو، زینت ده عنوان‌ها
ای خدایی که نام _____ تو اول تمام کتاب‌هاست، و ای کسی که _____ صورت تو _____ دهنده عنوان و _____ کتاب‌هاست.
- (د) رعد و برق شب طنین خنده‌اش / سیل و طوفان، نعره توفنده‌اش
صدای رعد و برق شبانگاه را _____ خنده او تصور کردم و سیل و طوفان را _____ خشم او.

۲ در هر بیتی «واژه‌ای» بیابید که در شعر درس هم آمده باشد. سپس معنی آن را بنویسید.

(الف) که شاها پرستار بادت جهان / سرافکنده پیشت کهان و مهان

(ب) گر از پا در آید نماند اسیر / که افتادگان را بود دستگیر

(ج) تو را در آینه دیدن جمال طلعت خویش / بیان کند که چه بودت ناشکیبا را

(د) گر دلت یاری کند و بخت مساعد / من فرق سر از چرخ و فلک در گذرانم

۳ برای هر یک از واژگان داده شده، یک هم‌معنی در جدول پیدا کنید و دور آن خط بکشید.

(ب) درنگ کردن

(د) هم‌رای

(الف) بینایی

(ج) آن‌سوی

ب	ص	ر	ن	ب	پ	و
ل	ث	و	ح	س	غ	ه
ر	م	ا	و	ر	ا	ء
م	ر	ا	ت	ع	م	ل
ت	ط	م	أ	م	س	ن
ف	ه	ط	م	ط	ف	ق

معنی و مفهوم شعروثر

۴ هر بیت را به آیه، معنی آیه یا بیت هم مفهوم آن وصل کنید.

☐	تُعَزُّ مَنْ تَشَاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ	☐	دوستی از من به من نزدیک‌تر/ از رگ گردن به من نزدیک‌تر
☐	ما از رگ گردن به او نزدیک‌تریم (سوره «ق» آیه ۱۶)	☐	عادت او نیست خشم و دشمنی / نام او نور و نشانش روشنی
☐	خداوند نور آسمان‌ها و زمین است (سوره نور آیه ۳۵)	☐	هست ازو بخشش و بخشایش ما/ هست ازو کاهش و افزایش ما
☐	النجاة فی الصدق	☐	بشر ماورای جلالش نیافت / بصر منتهای مالش نیافت
		☐	یکی را به سر بر نهد تاج بخت/ یکی را به خاک اندر آرد ز تخت

۵ بیت زیر یادآور آیه‌ای از قرآن کریم است. با رنگ کردن کلمات این آیه، پسر بچه را به مقصد رسانید.

«به نام خدایی که جان آفرید سخن گفتن اندر زبان آفرید»

۶ بیت زیر به کدام صفات خدای بزرگ اشاره دارد؛ آن را به عربی بنویسید.

«خداوند بخشنده دستگیر کریم خطابخش پوزش پذیر»

۷ معنی ابیات خواسته شده را بنویسید.

(الف) چشم دل بازکن که جان بینی / آنچه نادیدنی است آن بینی

(ب) پرستار امرش همه چیز و کس / بنی آدم و مرغ و مور و مگس

(ج) به درگاه لطف و بزرگیش بر / بزرگان نهاده بزرگی ز سر

(د) ماه برق کوچکی از تاج او / هر ستاره، پولکی از تاج او

دانش زبانی

۸ درستی و نادرستی موارد زیر را مشخص کنید.

(الف) بن مضارع فعل «رفت»، «رو» است.

(ب) زمان فعل «بجویم» ماضی است.

(ج) مصدر فعل «است»، «استن» است.

(د) زمان فعل «بکارم»، ماضی است.

ص	غ
ص	غ
ص	غ
ص	غ

۹ مصدر هر کدام از فعل‌ها را پیدا کرده و شماره گذاری کنید.

ساختن - داشتن - گردیدند - می‌سازیم - گردیدن - خریدن - درک کردید - دارم - درک کردن - خواستن - بخرم - می‌خواهید

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

۱۰ در جملات زیر فعل‌ها را پیدا کنید و زمان آن را بنویسید.

(الف) ما از دانش خود برای پیشرفت ایران بهره می‌گیریم.

(ب) شما با درس نهاد در سال گذشته آشنا شدید.

(ج) در اینجا تمام موارد مشخص شده‌است.

(د) این بیت به این مفهوم اشاره دارد.

(ه) می‌خواهم معنی این عبارت را بیان کنم.

(و) ما به این نکته توجه کرده‌ایم.

۱۱ عزیزانم این شعر زیبا را بخوانید و علاوه بر لذت بردن از آن، به سؤالات زیر هم پاسخ دهید.

«خلاصه خوبی‌ها»

بغند تو خلاصه خوبی‌هاست سخی بخند، خنده گل زیباست
 پیشانی تنش یک صبح است صبحی که اتمامی شب یلداست
 در پشت از حضور کبوترها هر لحظه مثل صحن حرم غوغاست
 رنگین‌کمان عشق اهورایی از پشت شیشه دل تو پیدا است
 فریاد تو تلاطم یک طوفان آرامش تلاوت یک دریا است
 با ما بدون فاصله صحبت کن ای آن که ارتفاع تو دور از ماست

«تیسرازمین‌پور- از مجموعه تنش صبح»

الف) نهاد در مصرع اول چیست؟

ب) در بیت دوم چند مسند وجود دارد؟

ج) بیت پنجم چند جمله دارد؟

د) مصراع اول بیت آخر چه نوع جمله‌ای دارد و علامت این نوع جمله‌ها چیست؟

دانش ادبی

۱۲ درستی و نادرستی موارد زیر را مشخص کنید.

- الف) وجود قافیه در هر بیت لازم است، ولی وجود ردیف لازم نیست.
- ب) در بیت «دست در دامن مولا زد در / که علی بگذر و از ما مگذر» آرایه تلمیح وجود دارد.
- ج) ردیف در بیت «در دل او دشمنی جایی نداشت / مهربانی هیچ معنایی نداشت» کلمه «جایی- معنایی» است.
- د) بیت «یکی را به سر بر نهاد تاج بخت / یکی را به خاک اندر آرد ز تخت» تلمیح دارد.

- ص غ
- ص غ
- ص غ
- ص غ

۱۳ هر بیت را به آرایه مربوط به آن، وصل کنید.

- الف) خداوند بخشنده دستگیر / کریم خطابش پوزش پذیر
- ب) گلستان کند آتشی بر خلیل / گروهی بر آتش برد ز آب نیل
- ج) دوستی از من به من نزدیک‌تر / از رگ گردن به من نزدیک‌تر
- د) می‌توانم بعد از این با این خدا / دوست باشم دوست، پاک و بی‌ریا

تشبیه

تناسب

تلمیح

تکرار

تلمیح

۱۴ عزیزان من، با خواندن شعر نیايش به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

(الف) متن اثر به نظم است یا به نثر؟

(ب) ردیف و قافیه بیت (هشتم) را بنویسید.

(ج) قالب شعر چیست؟

۱۵ ردیف و قافیه هر بیت را مشخص کنید.

(الف) تأمل در آيينه دل کنی / صفایی به تدریج حاصل کنی

(ب) به درگاه لطف و بزرگیش بر / بزرگان نهاده بزرگی زسر

(ج) محال است سعدی که راه صفا / توان رفت جز بر پی مصطفی

(د) چشم دل باز کن که جان بینی / آنچه نادیدنی است آن بینی

تاریخ ادبیات و اعلام

۱۶ سعدی در مدرسه _____ درس خوانده است.

۱۷ درستی و نادرستی جمله‌های زیر را مشخص کنید.

(الف) مجموعه آثار سعدی «بوستان» نام دارد.

(ب) «در کوچه‌های آفتاب» از آثار قیصر امین‌پور است.

۱۸ دو اثر سعدی را نام ببرید.

۱۹ «رساله قشیریه» اثر کیست و موضوع آن چیست؟

ص

غ

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۲۰ معنی واژگان مشخص شده در دو بیت زیر به ترتیب در کدام گزینه آمده است؟

«بشر ماورای جلالش نیافت بصر منتهای جمالش نیافت»

تأمل در آيينه دل کنی صفایی به تدریج حاصل کنی»

(۱) پاکي - به پایان رساننده - در پی

(۲) به پایان رساننده - پی - پاک

(۳) پشت سر - آخر - پاکیزگی

(۴) پشت سر - در نهایت - پاک

۲۱ هم خانواده واژه «لطف» در کدام گزینه نیامده است؟

(۱) لطیف (۲) ملاطفت (۳) لطافت (۴) التفات

۲۲ هم معنی واژه «فرمانبردار» در کدام گزینه آمده است؟

(۱) تو پنداری که در کار خدایی / تو پیوسته پرستار هوایی

(۲) جان پرستاری تن کرد همی / چو خود افتاد پرستار نداشت

(۳) ربود مرغم از زیر پر به عنف و نگفت / که مادری و پرستاری و نهبانی

(۴) همین بس که از پا نیافتاده‌ای / چو در هست حاجت به دیوار نیست

۲۳ در ابیات زیر چند غلط املائی وجود دارد؟

«در دل او دوستی جایی نداشت»
پیش از اینها خاترم دلگیر بود

مهربانی هیچ معنایی نداشت
از خدا در ذهنم این تصویر بود»

(۱) ۴ (۲) ۳ (۳) ۲ (۴) ۱

۲۴ در بیت زیر چند ترکیب وصفی وجود دارد؟

«رعد و برق شب، طنین خنده‌اش
سیل و طوفان نعره توفنده‌اش»

(۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۲۵ نهاد جمله اول بیت زیر در کدام گزینه آمده است؟

«هیچ کس از جای او آگاه نیست
هیچ کس را در حضورش راه نیست»

(۱) او (۲) هیچ کس (۳) حضور (۴) ش

۲۶ فعل بیت زیر چه زمانی دارد؟

«هر چه می‌پرسیدم از خود از خدا
از زمین و آسمان از ابرها»

(۱) مستقبل (۲) مضارع (۳) امر (۴) گذشته ماضی

۲۷ در کدام بیت مصدر وجود دارد؟

(۱) به نام خدایی که جان آفرید / سخن گفتن اندر زبان آفرید
(۲) چشم دل باز کن که جان بینی / آنچه نادیدنی است، آن بینی

(۳) پرستار امرش همه چیز و کس / بنی آدم و مرغ و مور و مگس
(۴) عادت او نیست خشم و دشمنی / نام او نور و نشانش روشنی

۲۸ بیت زیر چند جمله دارد؟

«تازه فهمیدم خدایم این خداست
این خدای مهربان و آشناست»

(۱) ۲ جمله (۲) ۳ جمله (۳) ۱ جمله (۴) ۴ جمله

۲۹ بن مضارع افعال زیر به ترتیب در کدام گزینه آمده است؟

«آفرید - نهادیم - نیافت - می‌پرسیدم»

(۱) آفرید - نه - بیاب - پرسید (۲) آفرین - نهاد - یاب - پرس
(۳) آفرین - پنه - یافت - پرس (۴) آفرین - نه - یاب - پرس

خوب جهان را بین! صورتگر ماهر

نام من **میرزا حبیب الله شیرازی** مختص به «قالی» است. هنرمند در قصیده سرایی و انتخاب و رنگان فوس اهدک و توصیفات زیبا است. «پرسان» نام کتاب من است که آن را به شیوه «طستان» اثر صدق شیرین سخن سرورده ام.

واژه نامه

خزان: پاییز	پروردگار: خداوند	[خوب جهان را بین]
زر ناب: طلای خالص	نیرومند: قوی، پرزور	اندیشه: فکر، قدرت تفکر
* فراز: بلندی، بالا	آفرینش: خلقت	راز: سر
یال: موهای بلند روی گردن اسب، در این درس پره‌های گردن طاووس منظور است.	لاله گوش: بخش هلالی غضروفی دور گوش	پی بردن: فهمیدن
نقش و نگار: نقش و تصویر زیبا	* حدقه: مردمک چشم، کاسه چشم	دلایل: جمع دلیل
أطراف: جمع طرف، جوانب	تابان: درخشان، پرنور	آفریدگار: آفریننده، خالق
گویا: مثل اینکه	حواس: جمع حس	شگفتی: تعجب، عجیب بودن
* پندار: وهم، گمان، فکر	اشیا: جمع شیء، چیزها	خالق: آفریننده
* جلوه: ظاهر، پیدایی	* دفع: دور کردن، راندن	بی همتا: بی مانند، بی نظیر
[شعر خوان: صورتگر ماهر]	متحد شدن: هم فکر شدن، هم داستان شدن	* اسرار: جمع سر، رازها
راستی را: به راستی، به درستی	* جثه: بدن، پیکر	حکیمانه: آنچه با دانش و معرفت انجام می‌شود.
پدیدار: آشکار	عظمت: بزرگی	درخشان: تابان، پرنور
حیران: سرگشته، متحیر	درک کردن: فهمیدن، دانستن	ناتوان: عاجز
* نژند: اندوهگین، غمناک، سرد و بی روح	جایگاه ویژه: جای خاص، مکان مخصوص	چونان: مثل
چون: چگونه	انباشته: پر، لبریز، مملو	برگزیدن: انتخاب کردن
نغز: خوش، دلکش، جالب، زیبا	استوار: پابرجا، محکم	روزی: رزق، آنچه در آفرینش سهم هر کسی است.
کاین: که این	برافراشته: بلند کرده، برپا کرده	

گل کامکار: نوعی گل دارای گل برگ‌های سرخ بسیار و زیبا	صفحه هستی: جهان هستی	راضی: قانع، خرسند
* تمایل: جمع تمثال، تصویرها، شکل‌ها	[روان خوان: جوانه و سنگ]	قلبش از درد فشرده بود:
قاه قاه: صدای بلند خنده، قهقهه	بی تاب: بی قرار، ناآرام	ناراحت بود (کنایه)
هجر: دوری، فراق	* طراوت: شادابی، تازگی	* ارمغان: هدیه، رهاورد
بدین سان: این گونه	از پای در آوردن: ضعیف، خسته و ناتوان	دلش را به درد آورد: ناراحت شد
زارزار: با ناله و اندوه گریستن	کردن کسی (کنایه)	* بُهت: تعجب، شگفتی، متحیر شدن
* صورتگر: نقاش، پدیدآورنده نقش	اندوه: غم و غصه	بر جای خودش خشکش زد:
ماهر: زبردست	ظریف: نازک، باریک همراه با نوعی زیبایی	تعجب کرد (کنایه)
غیر: دیگری	سیراب: برطرف شدن حس تشنگی	زالال: پاک و صاف
صورت: نقش، تصویر	افق: کرانه آسمان	
	خیره شدن: بادقت به چیزی نگاه کردن	

پای درس معلم

دانش ادبی

تشبیه: برای توصیف دقیق و زیبایی چیزی می توان از آرایه تشبیه استفاده کرد. اگر کسی یا چیزی را از جهتی به کس یا چیزی دیگر مانند کنیم از این آرایه استفاده کرده ایم.

مثال

«زهیر مانند شیر شجاع است.» که در این جمله ما «زهیر» را در شجاعت به «شیر» مانند کرده ایم.

هر تشبیه چهار بخش یا رکن دارد:

- ❁ **رکن اول (مشبه):** آن قسمت از تشبیه است که چیزی را به آن مانند می کنیم، در مثال بالا «زهیر»، مشبه است.
- ❁ **رکن دوم (مشبه به):** آن قسمت از تشبیه که مشبه را به آن مانند می کنیم، در مثال بالا «شیر»، مشبه به است.
- ❁ **رکن سوم (وجه شبه):** ویژگی مشترک بین مشبه و مشبه به است و در مثال بالا «شجاعت» وجه شبه است.
- ❁ **رکن چهارم (ادات تشبیه):** کلماتی مانند: مثل، چون، همانند، چونان، همچون، چو، مانند که این رابطه شباهت را به وجود می آورند. در مثال بالا کلمه «مانند»، ادات تشبیه است.

❁ عزیزانم، این را بدانید که گاهی ذکر وجه شبه و ادات تشبیه در تشبیه ضروری نیست؛ یعنی بعضی تشبیه ها این دو رکن را ندارند.

مثال

«تأمل در آینه دل کنی صفایی به تدریج حاصل کنی»

آینه: مشبه به

دل: مشبه

به این شکل از تشبیه «**اضافه تشبیهی**» می‌گویند؛ یعنی اسم دوم به اسم اول تشبیه می‌شود.

مثال

قدّ سرو (قدّی که مثل سرو است)؛ لبِ لعل (لبی که مثل یاقوت است)؛ بارانِ رحمت (رحمتی که مثل باران است)؛ چراغِ هدایت (هدایت مانند چراغ، راه را روشن می‌کند).

نماد: هر کلمه یا عبارتی که علاوه بر معنای خود، مفهوم دیگری هم داشته باشد، نماد (رمز) نامیده می‌شود.

چند نمونه از کاربرد نمادین واژه‌ها:

- **آینه:** نماد صفا و پاکی
- **درخت سپیدار:** بی‌حاصلی
- **لاله:** شهید
- **گل سرخ:** عشق و طراوت
- **سرو:** آزادگی
- **زیتون:** صلح
- **کوه:** استقامت
- **طاووس:** زیبایی و غرور
- **خفاش:** شومی

دانش‌زبانی

میان حرف‌های یک کلمه، فاصله معینی وجود دارد که اگر آن فاصله را رعایت نکنیم، در خواندن دچار مشکل می‌شویم.

مثال

او هر روز، نامه‌ای می‌خواند.
او هر روز نامه‌ای، می‌خواند.

که اگر بین حروف واژه «روزنامه‌ای» فاصله بگذاریم می‌شود دو کلمه «روز» + «نامه‌ای» و مثل واژه اول خوانده نمی‌شود و آن معنی را هم نمی‌دهد.

مثال

این جا آشپز، خانه ندارد.
این جا آشپز خانه ندارد.

کبّه سؤال

معنی‌واژگان

۱ جای خالی را با واژه‌های مناسب پر کنید.

- (الف)** عقل‌ها حیران شود کز خاک تاریک نژند / چون برآید این همه گل‌های نغز کامکار؟
عقل انسان‌ها، _____ می‌شود که از خاک _____ چگونه این همه گل‌های سرخ _____ می‌روید.
- (ب)** چون نپرسی کاین تمائیل از کجا آمد پدید / چون نجویی کاین تصاویر از کجا شد آشکار؟
چگونه نمی‌پرسی که این _____ از کجا آشکار شده است؟ چرا جست و جو نمی‌کنی که ببینی این همه _____ از کجا به وجود آمده است.
- (ج)** کیست آن صورتگر ماهر که بی تقلید غیر / این همه صورت برد بر صفحه هستی به کار؟
آن _____ خداوند بزرگ است که بدون تقلید از _____ این همه _____ زیبا را در جهان هستی کشیده است.

۲ درستی و نادرستی موارد زیر را مشخص کنید.

- (الف) واژه «تماثیل» جمع مثال است. (ص) (غ)
 (ب) هم‌معنی کلمه «هجر»، هجران است. (ص) (غ)
 (ج) در این درس منظور از واژه «صورتگر» خداوند است. (ص) (غ)
 (د) کلمه «بهت» با واژه «دل‌پذیر» هم‌معنی است. (ص) (غ)

۳ هر کلمه را به معنای درست آن وصل کنید. (یک مورد اضافی است.)

خالق	خلقت	خزان	خیره شد	زر	انباشته	جلوه	اسرار
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
زمستان	ظاهر	رازها	طلا	آفرینش	پر	با دقت نگاه کرد.	پاییز
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
آفریننده							

۴ مترادف واژه‌های زیر را بنویسید.

- فراز = _____
 ○ سیراب = _____
 ○ طراوت = _____
 ○ پندار = _____

معنی و مفهوم شعروثر

۵ جاهای خالی را با کلمات درست پر کنید.

- (الف) با توجه به متن درس «خوب جهان را ببین» عبارت «دسته گلی از شکوفه‌های رنگارنگ گل‌های بهاری» توصیف _____ است.
 (ب) بیت «عقل‌ها حیران شود کز خاک تاریک نژد / چون برآید این همه گل‌های نغز کامکار» به _____ عقل انسان در _____ خداوند اشاره دارد.

۶ درستی و نادرستی موارد زیر را مشخص کنید.

- (الف) در داستان جوانه و سنگ «مرداب» نماد انسان‌های بی‌تفاوت است. (ص) (غ)
 (ب) در داستان جوانه و سنگ «خفّاش» نماد انسان‌های دور از حقیقت است. (ص) (غ)
 (ج) منظور از «صورتگر ماهر» در بیت «کیست آن صورتگر ماهر که بی تقلید غیر / این همه صورت برد بر صفحه هستی به کار» نقاش است. (ص) (غ)

۷ معنای دقیق ابیات زیر را بنویسید.

(الف) برق از شوق که می‌خندد بدین‌سان قاه قاه / ابر از هجر که می‌گرید بدین‌سان زارزار

(ب) راستی راه، کس نمی‌داند که در فصل بهار / از کجا گردد پدیدار، این همه نقش و نگار

املا و هم‌خانواده

۸ عزیزانم، با توجه به معنی هر کلمه، جای خالی را با حروف مناسب پر کنید.

- (الف) _____ یران: متحیر
 (ب) _____ ورتگر: نقاش
 (ج) تما _____ یل: شکل‌ها
 (د) نغ _____ : زیبا

۹ درستی و نادرستی املاي هر قسمت را مشخص کنید.

- ص غ
- ص غ
- ص غ
- ص غ

(الف) هجر و جدایی

(ب) ضریف و نازک

(ج) ارمقان بازرگان

(د) طعم غذای ایرانی

۱۰ برای کلمات زیر، دو هم‌خانواده بنویسید.

(الف) جلوه: _____، _____ (ب) تقلید: _____، _____

۱۱ در بین واژه‌های زیر، کلماتی را که از نظر املايي نادرست هستند، تصحیح کنید.

تقلید - شوغ - سفحه - حواص - نحج البلاقه - ختبه - کشتزار - طاوس - هکیمانه - درهم آمیخته

دانش‌زبانی

۱۲ هر فعل را به بن ماضی درست آن وصل کنید.

- می‌نویسم نگاشتن می‌دانستم
- نگاشت نگریست دانست بنویسید نوشت

۱۳ زمان هر فعل را بنویسید.

(الف) می‌خواستی _____ (ب) دریافتیم _____

(ج) می‌گیرید _____ (د) می‌میرم _____

دانش ادبی

۱۴ درستی و نادرستی موارد زیر را مشخص کنید.

- ص غ
- ص غ
- ص غ
- ص غ

(الف) بیت «کیست آن صورتگر ماهر که بی‌تقلید غیر / این همه صورت برد بر صفحه هستی به کار» آرایه تشبیه دارد.

(ب) در جمله «در اطراف گردش گویا چادری سیه افکنده» وجه شبه کلمه «سیاه» است.

(ج) در جمله «پرهای طاووس چونان برگ خزان دیده می‌ریزد» مشبّه به «برگ خزان دیده» است.

(د) در عبارت «رنگ‌های پر طاووس را به رویدنی تشبیه می‌کنیم»، «تشبیه»، وجه شبه است.

۱۵ هر بیت را به آرایه مربوط به آن وصل کنید.

- تشبیه
- کنایه
- جان‌بخشی
- تشبیه
- تضاد
- تشبیه

(الف) دریایم و نیست باکم از طوفان / دریا همه عمر خوابش آشفته است

(ب) زندگی سببی است گاز باید زد با پوست

(ج) از او هر چه بگفتند از کم و بیش / نشانی داده‌اند از دیده خویش

(د) کم‌گو که سخن بود چو دُر مکنون / گردد ز کمی قیمت این دُر افزون

۱۶ با دقت در عبارات زیر ارکان تشبیه را در آن‌ها مشخص کنید.

(الف) دل چون کمال یافت سخن مختصر شود / لب و انمی کند چو صدف پر گهر شود

(ب) پیر باشد نردبان آسمان / تیر پران از که گردد، از کمان

(ج) پلک‌های او شب را چونان چراغی برمی‌گزیند.

(د) رنگ پرهای طاووس چون پارچه‌های زیبای پر نقش و نگار است.

۱۷ در ابیات زیر قافیه و ردیف را مشخص کنید.

(الف) دل شود گر به علم بیننده / راه جوید به آفریننده

(ب) خوشا مرز ایرانِ عنبر نسیم / که خاکش، گرمی‌تر از زر و سیم

تاریخ ادبیات و اعلام

۱۸ جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

(الف) نهج‌البلاغه اثر _____ است.

(ب) «پیشانی» به شیوه _____ نوشته شده است.

۱۹ درستی و نادرستی موارد زیر را مشخص کنید.

(الف) قآنی تخلص میرزا حبیب الله شیرازی است.

(ب) سید رضی کتاب نهج‌البلاغه را گردآوری کرده است.

۲۰ نام کتاب قآنی شیرازی چیست؟

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۲۱ معنای نوشته شده در کدام گزینه به ترتیب مناسب واژگان «روزی - دفع - عظمت - ویژه - خزان» است؟

(۱) رزق - راندن - جلال - خاص - تابستان

(۲) رزق - آوردن - بزرگی - خاص - بهار

(۳) راندن - رزق - بزرگی - زمستان - خاص

(۴) رزق - راندن - بزرگی - خاص - پاییز

۲۲ در کدام گزینه واژه‌ها درست معنی شده است؟

(۱) گویا: گفتنی (زر: نقره) (فراز: بالا)

(۲) حیران: ناراحت (هجر: غربت) (اندوه: غم)

(۳) طراوت: شادابی (سیراب: غمگین) (ارمغان: بزرگی)

(۴) زلال: صاف (بهت: شگفتی) (خالق: آفریننده)

۲۳ معنی واژه‌های مشخص شده در کدام مصراع، نادرست است؟

(۱) عقل‌ها حیران شود کز خاک تاریک نژند (نژند: سر و بی‌روح)

(۲) چون نیرسی کاین تماثیل از کجا آمد پدید (چون: مثل)

(۳) کیست آن صورتگر ماهر که بی‌تقلید غیر (ماهر: زبردست)

(۴) ابر از هجر که می‌گرید بدین سان زار زار؟ (بدین سان: این‌گونه)

ص غ
ص غ

۲۴ در میان گزینه‌های زیر، کدام گزینه جمع نیست؟

- (۱) دلایل (۲) اسرار (۳) حواس (۴) چندان

۲۵ در عبارت زیر چند غلط املائی وجود دارد؟

«کوچکی جصه‌ی آن نشان عضمت خالغ اوست و هر چه روضی او بوده است فراحم کرده.»

- (۱) ۴ (۲) ۵ (۳) ۳ (۴) ۶

۲۶ هم‌خانواده ذکر شده در کدام گزینه غلط است؟

- (۱) حیران: تحیر (۲) هجر: مجروح (۳) تماثل: مثال (۴) متناسب: نسبت

۲۷ در کدام عبارت، غلط املائی بیشتری وجود دارد؟

- (۱) دلائل و راز آفرینش خفّاش بسیار حکیمانه است.
 (۲) شب را چنان چراقی برمی‌گزیند.
 (۳) نغش و نگار پره‌ای او چونان برگ خدان دیده است.
 (۴) شگفت‌انگیزترین خلقت خدای حکیم در استواری طاوس است.

۲۸ منظور از واژه «کاین تماثل» در مصرع زیر در کدام گزینه آمده است؟

«چون نپرسی کاین تماثل از کجا آمد پدید»

- (۱) خداوند (۲) موجودات جهان
 (۳) نقّاش طبیعت (۴) فصل بهار

۲۹ در بیت زیر واژه «صورتگر ماهر» به کدام صفت خداوند اشاره دارد؟

«کیست آن صورتگر ماهر که بی تقلید غیر این همه صورت برد بر صفحه هستی به کار»

- (۱) مصوّر (۲) رحمن (۳) رحیم (۴) هادی

۳۰ در مصرع «این همه صورت برد بر صفحه هستی به کار» منظور از واژه «صورت» در کدام گزینه آمده است؟

- (۱) گل‌ها (۲) گیاهان (۳) تمام مخلوقات (۴) خالق

۳۱ در کدام گزینه رعایت نکردن فاصله میان واژه‌ای، باعث خطا در خواندن جمله نمی‌شود؟

- (۱) ما همه کار می‌کنیم. (۲) این‌جا آشپزخانه دارد. (۳) کتاب دوست خوبی است. (۴) او هر روز نامه‌ای می‌خواند.

۳۲ در کدام جمله، فعل مضارع نیامده است؟

- (۱) در اطراف گردنش گویی چادری افکنده است.
 (۲) برگ‌های خزان‌دیده پره‌ای طاووس می‌ریزد.
 (۳) راه زندگی کردن این است.
 (۴) آن‌ها روزی خود را جست‌وجو کردند.

۳۳ بیت زیر چند جمله دارد؟

«چون نپرسی کاین تماثل از کجا آمد پدید؟ چون نجویی کاین تصاویر از کجا شد آشکار؟»

- (۱) ۵ جمله (۲) ۶ جمله (۳) ۴ جمله (۴) ۳ جمله

۳۴ در کدام گزینه، همه ارکان تشبیه آمده است؟

- (۱) لب‌ت تا در لطافت لاله سیراب را ماند / دلم در بی‌قراری چشمه سیراب را ماند
 (۲) سفره دلم دوباره باز شد / سفره‌ای که بوی نان نمی‌دهد
 (۳) نه کس راز او را تواند شمرد / نه اندیشه داند بدو راه برد
 (۴) نه بر اوج ذاتش پرد مرغ وهم / نه در ذیل وصفش رسد دست فهم

۳۵ کدام گزینه تشبیه بیشتری دارد؟

- ۱) آدم چو پیاله بود و روح چو می / قالب، چو نی‌ای بود، و صدایی در وی
- ۲) دانی چه بود این آدم خاکی ختام / فانوس خیالی و چراغی در وی
- ۳) در ره وصف تو مسکین «سیف فرغانی» چه گفت / اسب عظم سم فکند و مرغ وهمم پر نهاد
- ۴) همچو گوهر گر دلم از سنگ گردد، دور نیست / دور از مژگان ابر نوبهار افتاده‌ام

۳۶ در بیت زیر کدام آرایه نیامده است؟

- «روزگاری شد ز چشم اعتبار افتاده‌ام چون نگاه آشنا از چشم یار افتاده‌ام»
- ۱) کنایه ۲) اغراق ۳) تشبیه ۴) جان بخشی

بازی نویندگی

دلبندانم! متن زیر را با استفاده از کلمات داده شده و آرایه تشبیه به سلیقه خود کامل کنید.

«خالق - اسرار - جثّه - صفا - نیت - حکیمانه - فراز - انباشته - طراوت - دلپذیر - افق»

طبیعت یکی از جلوه‌های عظمت خداوند است. گاهی نگاهی نگاه کردن در کوچک‌ترین مخلوقات او مثل تماشای برگ گلی زیبا ما را متحیر می‌کند، یکی از این شگفتی‌ها قدرت او در تغییر فصل‌هاست...

(۶۰ دقیقه - ۲۰ نمره)

آزمون پایان فصل

(۴ نمره)

۱ معنای بیت‌های زیر را بنویسید.

(الف) خداوند بخشنده دستگیر / کریم خطا بخش پوزش پذیر

(ب) به درگاه لطف و بزرگیش بر / بزرگان نهاده بزرگی ز سر

(ج) رعد و برق شب، طنین خنده‌اش / سیل و طوفان، نعره توفنده‌اش

(د) کیست آن صورتگر ماهر که بی تقلید غیر / این همه صورت برد بر صفحه هستی به کار؟

(۲ نمره)

۲ معنای قسمت‌های مشخص شده را بنویسید.

(الف) چون برآید این همه گل‌های نغز کامکار(ب) خاک تاریک نژند(ج) برای او دو چشم و دو حدقه آفرید(د) به کوچکی جته‌اش نگاه نکن(ه) خداوند بخشنده‌ی دستگیر(و) یکی را به سر بر نهد تاج بخت(ز) جهان متفق بر الهیتش(ح) چون نپرسی کاین تماثیل از کجا آمد پدید؟

(۱ نمره)

۳ شاعر در مصراع «این، خانه خوب خداست» به چه نکته‌ای اشاره دارد؟

(۲ نمره)

۴ جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

(الف) متن کتاب بوستان به _____ است. (نظم - نثر)

(ب) واژه‌های متن حکایت «به خدا چه بگویم؟» _____ است. (دیرباب - ساده)

(ج) مصدر فعل «می‌یابیم» _____ است. (می‌یابیدن - یافتن)

(د) بن مضارع فعل «داشت» _____ است. (ده - دار)

(۱ نمره)

۵ جدول زیر را کامل کنید.

آیه‌ای که به آن اشاره دارد.	بیت
	به نام خدایی که جان آفرید / زبان گفتن اندر زبان آفرید
	عادت او نیست خشم و دشمنی / نام او نور و نشانش روشنی

(۲ نمره)

۶ آرایه‌های مربوط به هر بیت را بیابید. (برای هر بیت یک آرایه کافی است)

(الف) پرستار امرش همه چیز و همه کس / بنی آدم و مرغ و مور و مگس

(ب) تأمل در آینه دل کنی / صفایی به تدریج حاصل کنی

(ج) عقل‌ها حیران شود کز خاک تاریک نژند / چون برآید این همه گل‌های نغز کامکار

(د) گلستان کند آتشی بر خلیل / گروهی بر آتش برد ز آب نیل

(۳ نمره)

۷ جدول زیر را کامل کنید.

فعل	شخص و شمار	زمان	بن مضارع	بن ماضی	مصدر
بگشاید					
افراشتیم					
می‌درخشی					

(۲/۵ نمره)

۸ موارد صحیح را انتخاب کنید.

(الف) کدام آرایه در بیت زیر وجود ندارد؟

نام او نور و نشانش روشنی»

«عادت او نیست خشم و دشمنی»

(۴ کنایه

(۳ تناسب

(۲ تلمیح

(۱ واج آرایه

(ب) در کدام گزینه همه فعل‌ها «مضارع» اند؟

(۱) پیش از این‌ها فکر می‌کردم خدا / خانه‌ای دارد میان ابرها

(۲) هر چه می‌پرسیدم از خود از خدا / از زمین و آسمان از ابرها

(۳) گفت: «آری خانه او بی‌ریاست / فرش‌هایش از گلیم و بوریاست

(۴) راستی را کس نمی‌داند که در فصل بهار / از کجا گردد پدیدار، این همه نقش و نگار

(ج) در کدام گزینه نهاد حذف شده است؟

(۱) مهربان و ساده و بی‌کینه است / مثل نوری در دل آینه است

(۲) آن خدا بی‌رحم بود و خشمگین / خانه‌اش در آسمان دور از زمین

(۳) برق از شوق که می‌خندد بدین سان قاه / ابر از هجر که می‌گرید بدین سان زار زار

(۴) عقل‌ها حیران شود کز خاک تاریک نژند / چون برآید این همه گل‌های نغز کامکار

(۲/۵ نمره)

۹ در یک بند درباره «لطف و عنایت خدا برای آفرینش موجودات» بنویسید.

یادداشت

A large blue brushstroke graphic at the top of the page, containing a white pattern of circles and lines on the left side. Below the brushstroke is a series of horizontal dotted lines for writing.